

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ 3

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Ο αποκλεισμός των γυναικών από το Πανεπιστήμιο

Η αποστολή μας

Θα ασχοληθούμε με τον αποκλεισμό των γυναικών από την πανεπιστημιακή μόρφωση μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα και θα παρακολουθήσουμε τις εξελίξεις που «άνοιξαν» το Πανεπιστήμιο στις γυναίκες καθώς και τις αντιδράσεις στην πρώτη τους εμφάνιση σε αυτό. Θα μελετήσουμε, λοιπόν, τα κείμενα που ακολουθούν, με στόχο να συλλέξουμε τα στοιχεία εκείνα που θα μας επιτρέψουν να προετοιμάσουμε ένα διάλογο που προκύπτει σε ένα διάλειμμα μεταξύ των πρώτων πανεπιστημιακών παραδόσεων της χρονιάς ανάμεσα σε μια από τις πρώτες φοιτήτριες στο Πανεπιστήμιο και τους συμφοιτητές της. Σ' αυτόν τον διάλογο άλλοι συμφοιτητές της την ειρωνεύονται, άλλοι της επιτίθενται λεκτικά, επειδή θεωρούν ότι δεν αρμόζει σε γυναίκες το Πανεπιστήμιο, ενώ εκείνη προσπαθεί να υπερασπιστεί το δικαίωμά της στη μόρφωση.

Η διαδικασία

1. Θα κρατήσουμε σημειώσεις, εντοπίζοντας τις σημαντικότερες πληροφορίες των αποσπασμάτων που ακολουθούν.
2. Στη συνέχεια, θα συζητήσουμε για τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της πανεπιστημιακής μόρφωσης αλλά και τα ειρωνικά σχόλια που θα μπορούσαν να ακουστούν στον διάλογο αυτό.
3. Ύστερα, θα μοιράσουμε ρόλους. Κάποιος θα αναλάβει να προετοιμάσει μια σύντομη εισαγωγή στο θέμα και μια σύντομη αναφορά στο υλικό που διερευνήσαμε. Όσοι αναλάβουν ρόλο συμφοιτητή, θα χωριστούν σε εκείνους που θα είναι ειρωνικοί-σαρκαστικοί και σε εκείνους που θα είναι πιο «επιθετικοί», οι οποίοι θα χρησιμοποιήσουν επιχειρήματα, που θα αποτυπώνουν αφενός τις αντικειμενικές δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι απόφοιτες των Παρθεναγωγείων όσον αφορά τη συνέχιση των σπουδών τους (λόγω του προγράμματος σπουδών τους), αφετέρου τα στερεότυπα όσον αφορά τον ρόλο των γυναικών και την κυρίαρχη νοοτροπία του τέλους του 19ου αιώνα. Η φοιτήτρια θα πρέπει να επιστρατεύσει επιχειρήματα που να απαντούν στις απόψεις των συμφοιτητών της.
4. Στην περίπτωση που δεν προλάβουμε να ολοκληρώσουμε την προετοιμασία μας εντός της διδακτικής ώρας, φροντίζουμε να την ολοκληρώσουμε είτε με μια συνάντηση της ομάδας εκτός σχολικού ωραρίου, είτε με επικοινωνία μέσω διαδικτύου, ώστε να είμαστε έτοιμοι για την παρουσίαση στο επόμενο μάθημα.
5. Η διάρκεια της συνολικής παρουσιάσής μας (της εισαγωγής και του δρώμενου) πρέπει να είναι από 5 έως 7 λεπτά.
6. Μετά την παρουσίαση, απαντάμε σε ερωτήσεις των συμμαθητών, που τυχόν να προκύψουν σχετικά με τα ιστορικά δεδομένα στα οποία βασιστήκαμε.

Υλικό προς διερεύνηση

Σημείωση: Στα κείμενα που ακολουθούν με όρθια γράμματα εντός αγκυλών εμφανίζονται πληροφορίες διευκρινιστικές, ενώ απλώς με όρθια γράμματα εμφανίζεται ό, τι ήταν υπογραμμισμένο στο πρωτότυπο κείμενο.

Κείμενο 1

Η εκπαίδευση των κοριτσιών αντίστοιχη του ρόλου των γυναικών στην κοινωνία

Η ελληνική κοινωνία επιφύλασσε για τις γυναίκες διαφορετικό ρόλο από τους άνδρες, άρα η εκπαίδευσή τους είχε διάφορο προσανατολισμό. Στο κράτος και σε άλλους φαινόταν επαρκής η παροχή της στοιχειώδους μόρφωσης στα επίπεδα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης [=του δημοτικού].

Πηγή: Χαράλαμπος Χαρίτος, *Το Παρθεναγωγείο του Βόλου*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Αθήνα 1989, τόμ. 1, σ. 85-86.

Κείμενο 2

Ο αποκλεισμός από το Πανεπιστήμιο

Για να εγγραφεί κάποιος στο Πανεπιστήμιο έπρεπε, όπως ξέρουμε, να έχει απολυτήριο Γυμνασίου[1]. Απολυτήριο όμως χορηγούσαν μόνο τα δημόσια Γυμνάσια, στα οποία φοιτούσαν αποκλειστικά αγόρια. Τα κορίτσια, όσα συνέχιζαν τις σπουδές τους στη μέση εκπαίδευση, φοιτούσαν σε ιδιωτικά σχολεία θηλέων (Παρθεναγωγεία), τα οποία δεν ήταν ισότιμα με τα Γυμνάσια. [...] Τα περισσότερα Παρθεναγωγεία δεν είχαν όλες τις γυμνασιακές τάξεις και το πρόγραμμα μαθημάτων τους δεν ήταν αντίστοιχο με εκείνο των Γυμνασίων. Κατά συνέπεια, οι μαθήτριες που αποφοιτούσαν από τα Παρθεναγωγεία δεν γίνονταν δεκτές από τα [δημόσια] Γυμνάσια [αρρένων] σε εξετάσεις για την απόκτηση απολυτηρίου. Πέρα όμως από το τυπικό αυτό κώλυμα, το πρόβλημα της εισαγωγής των γυναικών στο Πανεπιστήμιο ήταν κυρίως κοινωνικό. Οι επικρατούσες παραδοσιακές αντιλήψεις για την κοινωνική θέση και τον προορισμό των γυναικών, αν δεν απέκλειαν, καθιστούσαν δύσκολη πάντως την είσοδό τους σ' ένα ανδροκρατούμενο εκπαιδευτικό ίδρυμα όπως το Πανεπιστήμιο.

Πηγή: Κώστας Λάμπας, *Πανεπιστήμιο και φοιτητές στην Ελλάδα κατά τον 19ο αιώνα*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, Αθήνα 2004, σ. 251, http://www.iaen.gr/panepistimio_kai_foitites_stin_ellada_kata_ton_19o_aiona-b-59*251.html,

Κείμενο 3

Η αμφισβήτηση του αποκλεισμού των γυναικών από τις ανώτερες σπουδές

Το αίτημα της εισόδου των γυναικών στην ανώτερη εκπαίδευση τίθεται στην Ευρώπη στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα από γυναικείες οργανώσεις που αγωνίζονταν για τη χειραφέτηση των γυναικών και τη διεύρυνση του κοινωνικού τους ρόλου. Οι σχετικές προσπάθειες όμως είχαν ξεκινήσει αρκετά νωρίτερα από την Αμερική. Από τη δεκαετία του 1830 σπουδάζουν σε Κολλέγια των Ηνωμένων Πολιτειών και γυναίκες, ενώ το 1847 ανακηρύσσεται η πρώτη διπλωματούχος της Ιατρικής. Το παράδειγμα των Ηνωμένων Πολιτειών ακολουθούν στη δεκαετία του 1860 και ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες. [...]

Στο γενικό αυτό πλαίσιο πρέπει να τοποθετηθεί και η ελληνική περίπτωση. [...] Το αίτημα για την πανεπιστημιακή εκπαίδευση των γυναικών θα τεθεί επιτακτικότερα στα τέλη της δεκαετίας του 1880 από την Καλλιρρόη Παρρέν και ειδικότερα από την «Εφημερίδα των Κυριών» που εκδίδει η ίδια και γίνεται ο πόλος συσπείρωσης μιας πρώτης δυναμικής φεμινιστικής ομάδας. Η ομάδα αυτή θα αμφισβητήσει το παραδοσιακό εκπαιδευτικό μοντέλο, που θεωρούσε τις πανεπιστημιακές σπουδές αποκλειστικό προνόμιο των ανδρών [...].

Πηγή: Κώστας Λάμπας, *Πανεπιστήμιο και φοιτητές στην Ελλάδα κατά τον 19ο αιώνα*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, Αθήνα 2004, σ. 252-253, http://www.iaen.gr/panepistimio_kai_foitites_stin_ellada_kata_ton_19o_aiona-b-59*251.html,

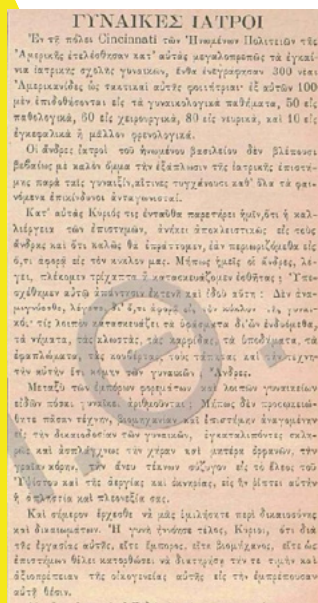

Η Καλλιρόη Παρρέν, διευθύντρια της «Εφημερίδος των Κυριών», του πρώτου ελληνικού φεμινιστικού εντύπου που διεκδίκησε δικαιώματα για τις γυναίκες και ειδικότερα πρόβαλε το αίτημα να δοθούν στις γυναίκες ευκαιρίες για μόρφωση και πανεπιστημιακές σπουδές

Πηγή: <http://neoskopos.com/news/el/node/11816> [Τελευταία πρόσβαση: 14/2/2015]

Κείμενο 4

«Γυναίκες Ιατροί»

Στην πόλη Σινισιάτι των ΗΠΑ πραγματοποιήθηκαν με μεγαλοπρέπεια τα εγκαίνια ιατρικής σχολής γυναικών, όπου γράφτηκαν 300 νέες Αμερικανίδες ως τακτικές φοιτήτριες.[...]

Οι άνδρες γιατροί [...] δεν βλέπουν με καλό μάτι την εξάπλωση της ιατρικής επιστήμης και στις γυναίκες, που, όπως φαίνεται, είναι επικίνδυνες ανταγωνίστριες.

Πρόσφατα, κάποιος κύριος εδώ μάς επισήμανε ότι η καλλιέργεια των επιστημών ανήκει αποκλειστικά στους άνδρες και καλά θα κάναμε αν περιοριζόμασταν σε ό, τι αφορά τα των γυναικών. Μήπως εμείς, λέει, πλέκουμε[...] ή ράβουμε [...]:

Δεν ανακατεύεστε, λέτε, στα των γυναικών: ποιος λοιπόν κατασκευάζει τα υφάσματα με τα οποία ντυνόμαστε [...] ακόμα και τις ίδιες τις περούκες των γυναικών; Άντρες.

Μεταξύ των εμπόρων φορεμάτων και λοιπών γυναικείων ειδών πόσες γυναίκες υπάρχουν; Μήπως δεν οικειοποιήθηκαν κάθε τέχνη που βρίσκεται στη δικαιοδοσία των γυναικών, έχοντας εγκαταλείψει με σκληρότητα και ασπλαχνία τη χήρα και μητέρα ορφανών [και] τη μεσόκοπη γυναίκα που δεν έχει σύζυγο και παιδιά στο έλεος του Θεού και της ανεργίας και της αδράνειας στην οποία τις έχει ρίξει η απληστία και η πλεονεξία σας.

Και σήμερα έρχεστε να μας μιλήσετε για δικαιοσύνη και δικαιώματα. Η γυναίκα κατάλαβε επιτέλους, Κύριοι, ότι με την εργασία της, είτε ως έμπορος, είτε ως τεχνίτρια, είτε ως επιστήμονας, θα κατορθώσει να διατηρήσει και την τιμή και την αξιοπρέπεια της οικογένειάς της στη θέση που της αρμόζει.

Πηγή: Ελεύθερη απόδοση στη δημοτική του άρθρου «Γυναίκες Ιατροί», *Εφημερίς των Κυριών*, 26/7/1887, <http://invenio.lib.auth.gr/record/29936/files/arc-2005-7676.pdf> [Τελευταία πρόσβαση: 20/10/2014].

Κείμενο 5

«Διατί δεν την
δέχονται εις το
Πανεπιστήμιον»

κτίσαντες, ως επί το πλείον, αμόλυκτοι δεκάνας: Πνευ-
ματικά μιν και ψυχικά πόλαινοι δια την εισαγωγήν και φιλοξ-
είαν των αλλοδαπών και την αγωγήν των πατρικών των
ανταρτών, τούτοις δε και τω κοινωγενώ παροτρύνον δια
και μισοφροσύνην τω δύνανται είνεσθαι. Με τοιαύτην την απο-
γνοσίν των προαδών. Η τούτο γινώσκει ότι εγγράφως γέ-
νη και εὐλογητὴν εἶναι δι' αλλοτέρων τούτων τυχόν τῶν
ἀλλοτῶν καὶ ἐπιτελείναι διὰ τὴν ἀνάγκην, ὅτι ἀνάγκη
εἶναι καὶ ἐπιτελείναι διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν ἰσχυροτέρων
οὐκ ἀποκρίνεται. Διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν ἐπιτελείναι, ὅτι ἡ
ῥῆσις προαδών τὸν ἀδερφὸν εἶναι διὰ τὸν πατριώτην, ὅτι
τὸν κοινωγενώ, ὅτι εἶναι ἐπιτελείναι τῶν ἐπιτελείναι
καὶ ἐπιτελείναι τῶν ἐπιτελείναι τῶν ἐπιτελείναι, ὅτι
τῶν ἐπιτελείναι, ἐπιτελείναι καὶ ὑπομονὴν καὶ ἂν ὁ ἀνὴρ
μέγαν σπῆρον ἀναφύσσειας ἐπιτελείναι.

Λέγεται ὅτι ἀπορρίφθηκε ἡ αίτηση νεαρῆς μαθήτριας [αποφοίτου] τοῦ Ἀρσακείου [Παρθεναγωγείου] γιὰ εγγραφή σὲν ἱατρικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου [...]. Εἶναι πολλοὶ οἱ λόγοι ποὺ ἀναφέρονται ὅτι προκάλεσαν αὐτὴν τὴν ἀπόφαση, μεταξύ των οποίων σπουδαιότεροι θεωροῦνται τὸ γεγονός ὅτι τὸ Ἀρσάκειο δὲν ἀναγνωρίζεται ὡς πλήρες γυμνάσιο ἀλλὰ καὶ ἡ σκωπτικὴ διάθεση των Ἑλλήνων φοιτητῶν, ἡ οποία θα προκαλέσει πολλὰ κακά γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν ἠθικὴ των νεαρῶν φοιτητριῶν [...].

Δὲν ἐκπολιτιστήκαμε ἀκόμα δυστυχῶς ἀρκετὰ ὥστε νὰ κατανοήσουμε ὅτι ἀπὸ τὴν πρόοδο καὶ τὴ [πνευματικὴ] βελτίωση των γυναικῶν ἐξαρτᾶται ἡ εὐδαιμονία ολόκληρης τῆς κοινωνίας. [...]

Απὸ τὴ 2η σελίδα τοῦ ἴδιου ἀρθροῦ:

Μὴν προφέρετε λοιπὸν τὴ βλάσφημη [=ἀνιερν] φράση: Τὶ θα τὴν κάνουν οἱ γυναῖκες τὴν ἀνώτερη παιδεία; Γιατί ἡ ἐπιστήμη θα χρησιμεύσει σὲ αὐτὲς ὅσο χρησίμισε καὶ σὲ εσάς ποὺ τὴν ἀποκτίσατε ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον με δημόσια δαπάνη [=δωρεάν]:

Γιὰ ὅποια δὲν ἔχει οικονομικὴ ἀνάγκη [θα εἶναι] πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἀπόλαυση καὶ ἀγρυπνος φύλακας τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς καλῆς ἀνατροφῆς των παιδιῶν τῆς, ἐνὼ [θα εἶναι] στήριγμα καὶ καταφύγιο ποὺ θα ἐξασφαλίζει τὴ ζωὴ σὲ κρίσιμες μέρες τῆς ζωῆς τῆς [ἀν βρεθεῖ σὲν ἀνάγκη νὰ δουλέψει].

Πηγή: Ἐλεύθερη ἀπόδοση σὲν δημοτικὴ τοῦ ἀρθροῦ «Διατί δὲν τὴν δέχονται εἰς τὸ Πανεπιστήμιον», *Εφημερίς των Κυριών*, 20/9/1887, <http://invenio.lib.auth.gr/record/30235/files/arc-2005-7710.pdf> [Τελευταία πρόσβαση: 20/10/2014].

Κείμενο 6

Ἡ πρώτη φοιτήτρια
στο ἑλληνικὸ
Πανεπιστήμιο

Μὲ ὅλα αὐτὰ ἀνοίγει τελικὰ τὶς πόρτες τοῦ καὶ το ἑλληνικὸ Πανεπιστήμιο. Τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1890 γίνετα δεκτὴ σὲν Φιλοσοφικὴ Σχολὴ ἡ πρώτη φοιτήτρια, ἡ Ἰωάννα Στεφανόπολι, γαλλικῆς καταγωγῆς[...].

Πηγή: Κώστας Λάππας, *Πανεπιστήμιο καὶ φοιτητῆς σὲν Ἑλλάδα κατὰ τὸν 19ο αἰῶνα*, Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Ἑλληνικῆς Νεολογίας Γενικῆς Γραμματείας Νέας Γενιάς, Ἀθῆνα 2004, σ. 252-253, http://www.iaen.gr/panepistimio_kai_foitites_stin_ellada_kata_ton_19o_aiona-b-59*251.html

Κείμενο 7

«Ἀνοίγει ὁ δρόμος
γιὰ τὴν εἴσοδο
των γυναικῶν σὲν
Πανεπιστήμιο

Οἱ πιέσεις ποὺ φαίνεται ὅτι ἀσκήθηκαν σὲν Πανεπιστήμιο καὶ τὸ ὑπουργεῖο Παιδείας ἀπὸ τὸν κύκλο τῆς «Εφημερίδος των Κυριών» καὶ γενικότερα ἀπὸ τὸ ἀστικὸ περιβάλλον τῆς πρωτεύουσας, σὲ συνδυασμὸ καὶ με τὸ γεγονός ὅτι οἱ γυναῖκες εἶχαν ἀρχίσει ἤδη νὰ γίνονται δεκτῆς σὲ ἀρκετὰ εὐρωπαϊκὰ Πανεπιστήμια, ὑποχρέωσαν καὶ τὸ ἑλληνικὸ Πανεπιστήμιο νὰ ἀνοίξει τὶς πύλες τοῦ σ' αὐτῆς. Δὲν ἔπαψαν, πάντως, νὰ διατυπώνονται καὶ σὲ ἐπόμενα χρόνια ἐνδιασμοὶ γιὰ τὸ ἀν νὰ εἴσοδος γυναικῶν σὲν Πανεπιστήμιο ταιριάζει με τὴ φύση τους καὶ τὰ κοινωνικὰ τους καθήκοντα.[...]

Παρά τὶς ἀντιδράσεις ὅμως εἶχε ἀνοίξει πλέον ὁ δρόμος γιὰ τὴν εἴσοδο των γυναικῶν σὲν Πανεπιστήμιο. Τὸ παράδειγμα τῆς πρώτης φοιτήτριας θα τὸ ἀκολουθήσουν δευτῆ σὲν ἀρχὴ καὶ κατόπιν πιο ἀποφασιστικὰ ἄλλες, ἐτσι ποὺ ὡς τὸ 1900 θα ἔχουν εγγραφεῖ συνολικὰ σὲν Πανεπιστήμιο γύρω σὲν εἴκοσι φοιτήτριες.

Πηγή: Κώστας Λάππας, *Πανεπιστήμιο καὶ φοιτητῆς σὲν Ἑλλάδα κατὰ τὸν 19ο αἰῶνα*, Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Ἑλληνικῆς Νεολογίας Γενικῆς Γραμματείας Νέας Γενιάς, Ἀθῆνα 2004, σ. 256-257, http://www.iaen.gr/panepistimio_kai_foitites_stin_ellada_kata_ton_19o_aiona-b-59*251.html

Κείμενο 8

Οι αντιδράσεις
των ανδρών στην
παρουσία γυναικών
στο Πανεπιστήμιο

Όταν η Σοφία Λασκαρίδου, η πρώτη φοιτήτρια της Σχολής Καλών Τεχνών, κατάφερε να εγγραφεί το 1903, αντιμετώπισε την ανοιχτή εκθρότητα των συμφοιτητών και των καθηγητών της, οι οποίοι «νύραν άπρεπη για τα κορίτσια τέτοια χειραφέτηση» [...]. Τον πρώτο καιρό των σπουδών της έπαιρνε υβριστικά ανώνυμα γράμματα και «τρομερές φοβέρες, ακόμη και ότι θα [της] έρριχναν βιτριόλι [...] «στο ωραίο [της] μουτράκι, αν τολμήσ[η] να μπ[η] στο Πολυτεχνείο» [...]. Λίγα χρόνια αργότερα, το 1908, η Αγγελική Παναγιωτάτου, που ήταν μαζί με την αδελφή της η πρώτη φοιτήτρια της Ιατρικής, εκλέχθηκε επιμελήτρια [=εκπαιδευτικό προσωπικό] του Πανεπιστημίου Αθηνών στην έδρα της Επιδημιολογίας. Όταν ανέβηκε στην έδρα για να δώσει το πρώτο της μάθημα σείστηκε ολόκληρο το αμφιθέατρο. Μαγκουροφόροι χτυπούσαν τα παστούνια τους φωνάζοντας: «Στην κουζίνα! Στην κουζίνα!» [...]. Και παρά την επιστημονική αξία της, κρίθηκε ακατάλληλη γι' αυτή τη θέση και αναγκάστηκε να φύγει.

Πηγή: Ελένη Βαρίκα, *Η εξέγερση των κυριών. Η γένεση μιας φεμινιστικής συνείδησης στην Ελλάδα 1833-1907*, έκδ. Κατάρτι, Αθήνα 2004, σ. 248.

Κείμενο 9

Απόσπασμα από
σατυρικό έργο του
Γ. Σουρή για τις
πρώτες φοιτήτριες

*Η Χειραφεσία μας, αν της λείπουν τύποι,
κατ' ουσίαν έγινε, τίποτε δεν λείπει,
κάπνισμα, ξεσπήτωμα, συρ' εδώ κι' εκεί
καφφενές, ποδήλατο και πολιτική,
βίος ανεξάρτητος, προκοπής προοίμιον.
Μπόρσα [=χρηματιστήριο], λέσχη, μπακαράς [=παιχνίδι με τράπουλα], επιστήμης νάματα
[=κυριολεκτικά: νερά, μεταφορικά: τα πλούτη, τα οφέλη]
κι' εγγραφή και φοίτησις στο πανεπιστήμιον,
μήπως εύρωμεν γαμπρούς, που τιμούν τα γράμματα.*

[...]

*Αλλά κι' αν φθάνουν τ[']άφθαστα της επιστήμης βάθη
τα φυσικά της ένστικτα καμιά δεν θα ξεμάθη
και πάντοτε θα προτιμά και θα θηρεύη [=κυνηγά] φήμην,
μάλλον δι' ωραιότητα, παρά δι' επιστήμην.*

Πηγή: Γεώργιος Σουρής, *Χειραφέτησις, Σκηνική σάτιρα εις πράξεις τρεις (παρασταθείσα το πρώτον από της σκηνής του Δημοτικού θεάτρου, εν Αθήναις τη 18η Οκτωβρίου 1901, στο Γεωργίου Σουρή Άπαντα*, τόμ. 1, (επιμ. Μανώλης Βατάλας), έκδ. Δαρειμάς, Αθήνα, χ.χ., σ. 572.